

॥ लक्ष्मण-सम्भाषणम् ॥

श्री-महादेव उवाच

सुप्तं रामं समालोक्य गुहः सोऽश्रुपरिप्लुतः।
लक्ष्मणं प्राह विनयाद् भ्रातः पश्यसि राघवम्॥ १ ॥

शायानं कुशपत्रौघसंस्तरे सीतया सह।
यः शेते स्वर्णपर्यङ्के स्वास्तीर्णे भवनोत्तमे॥ २ ॥

कैकेयी रामदुःखस्य कारणं विधिना कृता।
मन्थराबुद्धिमास्थाय कैकेयी पापमाचरत्॥ ३ ॥

तच्छ्रुत्वा लक्ष्मणः प्राह सखे शृणु वचो मम।
कः कस्य हेतुर्दुःखस्य कथं हेतुः सुखस्य च॥ ४ ॥

स्वपूर्वार्जितकर्मेव कारणं सुखदुःखयोः॥ ५ ॥

सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता
परो ददातीति कुबुद्धिरेषा।
अहं करोमीति वृथाभिमानः
स्वकर्मसूत्रग्रथितो हि लोकः॥ ६ ॥

सुहन्मित्रार्युदासीनद्वेष्यमध्यस्थवान्धवाः।
स्वयमेवाचरन् कर्म तथा तत्र विभाव्यते॥ ७ ॥

सुखं वा यदि वा दुःखं स्वकर्मवशगो नरः।
यद्यद्यथागतं तत्तद् भुत्तवा स्वस्थमना भवेत्॥ ८ ॥

न मे भोगागमे वाज्ञा न मे भोगविवर्जने।
आगच्छत्वथ मागच्छत्वभोगवशगो भवेत्॥ ९ ॥

स्वस्मिन् देशे च काले च यस्माद्वा येन केन वा।
कृतं शुभाशुभं कर्म भोज्यं तत्तत्र नान्यथा॥ १० ॥

अलं हर्षविषादाभ्यां शुभाशुभफलोदये।
विधात्रा विहितं यद्यत्तदलङ्घं सुरासुरैः॥ ११ ॥

सर्वदा सुखदुःखाभ्यां नरः प्रत्यवरुद्ध्यते।
शरीरं पुण्यपापाभ्यामुत्पन्नं सुखदुःखवत्॥ १२ ॥

सुखस्यानन्तरं दुःखं दुःखस्यानन्तरं सुखम्।
द्वयमेतद्वि जन्तूनामलङ्घं दिनरात्रिवत्॥ १३ ॥

सुखमध्ये स्थितं दुःखं दुःखमध्ये स्थितं सुखम्।
द्वयमन्योन्यसंयुक्तं प्रोच्यते जलपङ्कवत्॥ १४॥

तस्माद्वैर्येण विद्वांस इष्टानिष्ठोपपत्तिषु।
न हृष्यन्ति न मुह्यन्ति समं मायेति भावनात्॥ १५॥

॥इति श्रीमद्ध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे अयोध्याकाण्डे षष्ठे सर्गे लक्ष्मण-सम्भाषणं सम्पूर्णम्॥

This stotra can be accessed in multiple scripts at:
http://stotrasamhita.net/wiki/Lakshmana_Sambhashanam.

 generated on November 15, 2025

Downloaded from <http://stotrasamhita.github.io> | StotraSamhita | Credits